

Karol Bromek

SPOSÓB STOSOWANIA PRAC KONTROLNYCH I PRACY PROSEMINARYJNEJ
W ZAKRESIE GEOGRAFII EKONOMICZNEJ POLSKI

Charakterystyka przedmiotu

=====

Geografia ekonomiczna Polski została umieszczona w programie studiów zaocznych WSP na czwartym, ostatnim roku. Widoczna jest w tym pewna analogia do programu nauczania w szkole podstawowej, gdzie również geografia gospodarcza Polski umieszczona jest w końcowej X klasie szkoły ogólnokształcącej. Podobnie jak w szkole średniej, przedmiot ten w szkole wyższej opiera się na umiejętnościach i wiadomościach zdobytych poprzednio. Na studiach zaocznych prowadzi się z tego zakresu proseminarium. Praca proseminaryjna, dyskusja nad nią, jej obrona i sprawdzający egzamin pisemny z geografii ekonomicznej Polski w ramach egzaminu dyplomowego, stwarzają pewną analogię z przewodem magisterskim. Z tych specyficznych cech wynika wniosek, że przedmiot ten stanowi zamknięcie-syntezę studiów geografii. Dlatego też stawia studentom wyższe wymagania niż inne przedmioty.

Czy takie ustawienie geografii ekonomicznej Polski jest słuszne w stosunku do potrzeb zawodowych i społecznych absolwenta - potrzeb wpływających z jej funkcji społecznej?

Geografia ekonomiczna Polski zajmuje się terytorialnymi zespołami sił wytwórczych różnego rzędu wielkości - od całej Polski poczynając do miast i wsi włącznie oraz ich produkcja, traktowaną jako wymiana materii pomiędzy społeczeństwem a środowiskiem geograficznym. Rozwój gospodarczy Polski i jej terytorialnych zespołów sił wytwórczych jest kierowany w sposób planowy. Organami Władzy Ludowej, powołanymi do sporządzania planów gospodarczych dla terytorialnych kompleksów produkcyjnych i kontrolowania ich wykonania, są komisje planowania gospodarczego. Ich najniższe ogniwo -

- Powiatowe (Miejskie) Komisje Planowania Gospodarczego w swych pracach w coraz większym stopniu opierają się na aktywie społecznym. W aktywie tym niezbędny jest geograf, który jest jedynym specjalistą posiadającym wiedzę potrzebną do badania terytorialnego kompleksu produkcyjnego. Nauczyciel geografii znający powiat, miasto, w którym pracuje, powinien współpracować z Powiatową Komisją Planowania Gospodarczego i tę współpracę powinien uważać za swój główny obowiązek społeczny. Współpraca daje mu dostęp do materiałów gospodarczych, zaznajamia go z aktualnymi problemami gospodarczymi, daje mu możliwość, a nawet zniewala do pracy naukowej. Wyniki tej pracy bezpośrednio wartościowe dla społeczeństwa, podane w szkole w formie umiejętnie spopularyzowanej, podnoszą poziom nauczania, pozwalają w sposób właściwy przygotować przyszłego samodzielnego pracownika i świadomego członka społeczeństwa budującego socjalizm. Funkcja społeczna uzasadnia pozycję geografii ekonomicznej Polski w programie nauczania zaocznego WSP. I nie tylko pozycję, ale również uzasadnia potrzebę postawienia studenta przed trudniejszymi, konkretnymi zadaniami, wymagającymi s a m o d z i e l n e g o rozwiązania.

Takie zadania podano studentom w postaci prac kontrolnych, pracy proseminaryjnej i tematów pisemnego egzaminu dyplomowego.

Prace kontrolne =====

Główne ogniwo kierowanej i kontrolowanej pracy samokształceniowej studenta stanowią prace kontrolne. Obok rocznego programu powinny one nadawać rytm pracy. Niestety terminowość nadsyłania prac w ubiegłym roku pozostawiała wiele do życzenia i przez to rytm był zaburzony. Ilość (pięć) wydaje się za duża, sądzę, że zmniejszenie do czterech - dwóch w okresie pomiędzy letnią a zimową sesją naoczną i dwóch w drugiej części roku, byłoby pożądane, ze względu na to, że wymagania przedmiotu pociągają za sobą większy wkład

pracy studentów. W konsekwencji dla utrzymania a raczej nawet ożywienia kontaktu słuchaczy z uczelnią należałoby ich skłonić do częstszego zwracania się do Wydziału Zaocznego z konkretnymi trudnościami, z prośbą o konsultację pisemną.

Tematy

Z pięciu tematów ubiegłego roku, cztery pierwsze dotyczyły Polski w całości, ostatni - jednego regionu gospodarczego. Przedstawiły się one następująco:

1/ Rozwój funkcji miastotwórczych w Polsce. Opis konkretnych przykładów miast różnej wielkości.

2) Wykorzystanie środowiska geograficznego Polski przez gospodarkę energetyczną.

3) Zadania rozwoju produkcji rolniczej Polski w oparciu o lepsze wykorzystanie środowiska geograficznego.

4) Gospodarcze znaczenie inwestycji komunikacyjnych planu 6-letniego.

5) Rozwój gospodarczy regionu łódzkiego w ustroju kapitalistycznym i w okresie budowy podstaw socjalizmu.

Wszystkie tematy obejmowały zagadnienia aktualne, węzłowe dla naszej gospodarki, żywo nurtujące społeczeństwo i powiązane z zawodową i społeczną pracą nauczyciela-geografa. W pierwszych czterech tematach stosowaliśmy stopniowanie trudności. Każdy zresztą nastroczał swoje trudności i dzięki temu studenci po opracowaniu wszystkich tematów uzyskiwali pewien zespół umiejętności. Temat piąty nie był udany, dla prawidłowego ujęcia geograficznego studenci otrzymali na wykładach za słabe podstawy metodyczne i temat opracowali głównie z punktu widzenia ekonomiczno-politycznego, w zasadzie zgodnie z jego sformułowaniem.

We wskazówkach do opracowania pierwszych czterech tematów wymagałem podania w pracy przykładów znanych studentom z autopsji i ich umiejętnego zanalizowania. Odpowiednio do tego, ostatni temat dotyczący regionu gospodarczego, sformułuję w przyszłości tak, aby studenci mogli wybrać znane

im terytorialne zespoły produkcyjne i wyjaśnić charakterystyczne dla nich zagadnienia.

Materiały

Ponieważ do geografii ekonomicznej Polski brak podręcznika na poziomie szkoły wyższej, wykład na sesjach naocznych był stosunkowo obszerny i zajmował około 75% czasu przeznaczonego na ten cel na studiach stacjonarnych, a przy niektórych tematach ilość równą. W przeciwieństwie do większości przedmiotów, w których do opracowania prac kontrolnych używane są podręczniki lub skrypty i dalsza literatura, w zakresie geografii ekonomicznej Polski używano notatek, zalecanej literatury oraz indywidualnie wyszukanych dalszych materiałów. Ponieważ obecnie (październik 1955 r.) w druku znajduje się pierwszy odpowiedni skrypt do geografii ekonomicznej Polski, będę mógł już na zimowej sesji naocznej wykład podręcznikowy zastąpić wykładem właściwym dla studiów zaocznych i poświęcić sporo czasu na zagadnienia metodyczne związane z opracowywaniem prac kontrolnych. Skrypt, a nie z błędami nieraz sporządzone notatki, będą stanowiły ogólną podstawę materiałową dla prac.

Nauczyciele szkół wiejskich i małomiasteczkowych mają duże trudności z uzyskaniem czasopism fachowych oraz niektórych książek o wyczerpanym nakładzie. Dlatego też, ze szkoda dla poziomu prac musiałem podawać przede wszystkim literaturę łatwiej dostępną. Nie mogłem też ujemnie ocenić faktu nie wykorzystania przez nauczyciela wiejskiego pozycji ważnej lecz trudniej dostępnej.

Plany prac

Wymagałem sporządzania planu pracy kontrolnej. Niektórzy studenci czwartego roku z trudem do tego się przyzwyczajali. Zalecałem plan dwustopniowy, dający większą przejrzystość i ułatwiający budowę pracy. Funkty miały być sformułowane nie jako krótkie hasła lecz - za pomocą zdań

złożonych, będących już zwykle tezami. W pierwszych pracach studenci w wielu wypadkach nie potrafili sporządzić planu, wynikającego z logicznej analizy tematu i ogólnej znajomości zagadnienia. Nieraz podawali plany przepisane albo bardzo zbliżone do tych, jakie znaleźli w najdogodniejszym dziełku, niezgodne jednak z sensem tematu. Część planów była za mało rozbudowana (2 - 4 punkty), co nieraz pociągało za sobą chaotyczny tekst. Wreszcie zdarzały się wypadki dość dobrych planów przy tekstach niezgodnych z nimi.

Teksty

W pierwszych pracach kilku studentów zastosowało swoistą kompilację polegającą na dość dobrze dobranych ustępach i zespołach zdań dosłownie odpisanych z najdogodniejszej lektury, nie stosując przyjętych zasad oznaczania cytatów. Po zwalczeniu tego zwyczaju w dalszych pracach spotykałem nieraz niewolnicze streszczanie całych rozdziałów, rzadko zresztą logicznie związanych z tematem. Do dalszych, ujemnych pod względem konstrukcji stron prac należały za długie wstępy, obejmujące w kilku wypadkach ponad połowę tekstu. Zdarzało się to przeważnie wtedy, gdy student nie mógł sobie poradzić z merytoryczną stroną zadania.

Otrzymywałem przeważnie opracowania za obszerne, sięgające rozmiarami do 24 stron. W większości wypadków prace zbyt obszerne były słabsze od 6-8 stronicowych. Były one przeważnie obciążone balastem niepotrzebnych materiałów i wyrażały wiele myśli w sposób mętny. Należy ograniczyć rozmiar prac kontrolnych, w ciągu roku zezwalać najwyżej na jedną obszerniejszą. Za celowy uważam również wniosek, ażeby wymagać wykonania części prac kontrolnych w formie bardzo szczegółowego konspektu.

Część studentów wykazała nieporadność językową, w paru wypadkach prace zawierały rażące błędy językowe. W okolicznościach, kiedy nie widziałem poprawy w opracowaniu drugiego i trzeciego tematu, a szczególnie w pracach poprawkowych, zaleciłem konsultacje, a nawet lekcje u kolegów polonistów w miejscu pracy.

Do braków merytorycznych z zakresu geografii należy zaliczyć występującą u słabszych studentów niedbałość w podawaniu odpowiedniej ilości umiejscowionych faktów przykładowych oraz bardzo częsty brak kartograficznego opracowania zagadnienia.

Wymagałem zawsze podania na końcu pracy wniosków logicznie wynikających z tekstu. Stopniowo zdołałem przyzwyczaić studentów do podawania wniosków, ich logiczność jednak u kilku słuchaczy nie poprawiła się.

W recenzjach prac kontrolnych zwracaliśmy uwagę na podstawowe błędy i braki, jak również zalety s p o s o b u ujęcia zagadnienia. W razie żądania ponownego opracowania, podawaliśmy obszerne wskazówki, a przy przyjętych słabych pracach sposoby uzupełnienia wiadomości i umiejętności. Wyniki przeciętne opracowań od tematu pierwszego do trzeciego wyraźnie się poprawiały pomimo wzrostu stopnia trudności. Wyniki czwartego opracowania były nieznacznie gorsze od trzeciego. Opracowania ostatniego tematu nadesłane przeważnie z opóźnieniem, nosiły często piętno pośpiechu i niedbałości, wykazywały jednak na ogół wystarczające zrozumienie zagadnienia. Wyniki wewnątrz zespołu wykazywały ogromną rozpiętość. Sądzę, że w następnym roku należałoby podawać studentom s t o p i e ń oceny, aby umożliwić im dokładniejszą ocenę wyników własnej pracy samokształceniowej.

Praca proseminaryjna

=====

Prace kontrolne posiadały charakter małych prac proseminaryjnych na ustalone tematy wspólne dla całego zespołu. Właściwa praca proseminaryjna różniła się od nich a/ indywidualnością tematu wybieranego przez słuchacza, b/ ilością włożonego w nią czasu i rozmiarami tekstu, c/ poddaniem planu pracy i gotowego opracowania pod dyskusję na zebraniu zespołu koleżeńskieg.

Tematy prac proseminaryjnych otrzymali studenci do wyboru z zestawienia problemów związanych z aktualnymi potrzebami gospodarki Polski. Tematy te zostały ostatecznie sform-

mułowane po uwzględnieniu specyficznych zagadnień regionów, powiatów i miast, w których pracują studenci. Uczestnicy proseminarium zostali zachęcani do wysuwania własnych tematów, niektóre z nich po sprecyzowaniu w toku dyskusji zostały zatwierdzone. Dla ilustracji podaję tytuły kilku opracowań:

1/ Perspektywy rozwoju gospodarki powiatu myślenickiego w oparciu o lepsze wykorzystanie środowiska geograficznego.

2/ Zagadnienie pełniejszego wykorzystania środowiska geograficznego powiatu hrubieszowskiego dla rozwoju rolnictwa.

3/ Rozwój gospodarczy Żuław Wiślanych jako zaplecza aprowizacyjnego Zespołu Miast Wybrzeża.

4/ Rozwój Żor w oparciu o środowisko geograficzne.

5/ Zagospodarowanie wód Polski z punktu widzenia gospodarki rybnej.

Tematy zostały podjęte na pierwszych posiedzeniach proseminarium na letniej sesji naocznej. Po przestudiowaniu zalecanej jednej lektury, a często w większym stopniu na podstawie dotychczasowej znajomości zagadnienia studenci układali dwustopniowe plany prac (punkty i podpunkty), które po dyskusji zostały zatwierdzone jako plany robocze. Ułatwiały one gromadzenie i opracowywanie materiałów. W razie uzasadnionej potrzeby, mogły być w toku opracowywania materiałów zmieniane przez studentów. Ponadto zalecałem sporządzenie luźnego wstępnego konspektu, ułatwiającego szeregowanie i wiązanie konkretnych materiałów. Na marginesie tego konspektu należało wpisywać nasuwające się oryginalne pomysły oraz zaznaczać związki faktów i zjawisk.

Studenci byli zobowiązani do samodzielnego poszukiwania dalszej literatury, w razie jednak obiektywnych trudności lub niezaradności otrzymywali pomoc. Zwracałem uwagę na konieczność starannego pod względem merytorycznym i pod względem formy opracowania kartograficznego - jako cechy właściwej dla prac geograficznych. Niestety jednak mała liczba godzin ćwiczeń, na których student w okresie całych studiów jest zobowiązany rysować mapy oraz mała ilość cza-

su pozostała po pracy zawodowej i społecznej, powodowała niedostatki w kartograficznym obliczu opracowań.

Przeciętny poziom opracowań prac proseminaryjnych był znacznie wyższy od prac kontrolnych. Prace proseminaryjne zostały poważniej potraktowane przez słuchaczy.

Poprawione prace z ewentualnym uwzględnieniem dodatkowych wskazówek były referowane na posiedzeniach proseminarium. Z wyjątkiem jednej były one referowane w czasie letniej sesji, w okresie przygotowawczym do egzaminu dyplomowego. Czy było to celowe w gorącym okresie, który zazwyczaj wypełniają repetytoria, konsultacje oraz indywidualne "wkuwanie" notatek i streszczeń podręczników:
- Problematyka referatów wiązała wszystkie dziedziny gospodarki Polski i do jej zrozumienia potrzebne były wiadomości z geografii fizycznej i geografii ekonomiczno-społecznej. Oddanie wszystkich referatów do przestudiowania wszystkim członkom zespołu a później żywa dyskusja stanowiła moim zdaniem właściwą formę pomocy przedegzaminacyjnej wyższej uczelni w zakresie geografii ekonomicznej Polski. Pomoc ta uzupełniona została konsultacjami indywidualnymi, na których zresztą były roztrząsane podobne zagadnienia.

Wyniki i wnioski

=====

Ostatnie ogniwo prac pisemnych stanowił egzamin pisemny z geografii ekonomicznej Polski, wchodzący w skład komisijnego egzaminu dyplomowego. Trzy tematy stopniowane co do trudności, na ogół jednak dość trudne, odpowiadały trudnościom w pracy zawodowej i społecznej, które absolwent będzie musiał rozwiązać samodzielnie. Studenci, którzy wykazywali niezaradność przy opracowywaniu prac kontrolnych i pracy proseminaryjnej, słabo napisali egzamin pisemny i dawali stosunkowo słabe odpowiedzi na ustnym egzaminie dyplomowym, chociaż w większości wypadków poprzednio przy pojedynczych egzaminach mieli wyniki zupełnie zadowalające. Wydaje się, że zastosowana metoda prac kontrolnych i pracy proseminaryjnej wykazuje zbieżność z wymaganiami

egzaminu dyplomowego. Konsekwentne stosowanie tej metody jest możliwe na czwartym roku po trzyletnim okresie przygotowawczym. Rok czwarty jest wystarczający dla studentów zdolniejszych. Natomiast dla słabszych jeden rok nie wystarczy i dla uzyskania wyników odpowiednich do wymagań obowiązków zawodowych i społecznych nauczyciela-geografa konieczne jest stosowanie tej metody w ciągu dwóch lat.

Z powyższych rozważań nasuwają się następujące wnioski:

1/ Wykład na sesji naocznej należy silnie powiązać z metodyką prac kontrolnych.

2/ Dostarczenie studentom podręcznika lub skryptu z geografii ekonomicznej Polski na poziomie wyższej szkoły jest warunkiem umożliwiającym wykonanie postulatu pierwszego.

3/ Ilość prac kontrolnych z geografii ekonomicznej Polski należy ograniczyć do czterech.

4/ Należy stosować pracę proseminaryjną na wszystkich latach stopniując wymagania¹⁾.

5/ Zaoczne studia geografii na WSP należy przedłużyć do pięciu lat.

---

1) Na Wydziale Zaocznym w Krakowie wartościowy początek stanowi praca wykonywana w ramach wstępu do geografii.